

Мирко Петровић

докторанд

Литургијски текстови у посланицама Апостола Павла

Сажетак: Посланице Апостола Павла су биле упућене новооснованим црквама и читане су на њиховим литургијским сабрањима. Због тога обилују многим литургијским химнама и текстовима који су уграђени у Апостолову поуку. У раду се указује на те текстове и објашњава веза између Апостоловог учења и литургијског живота Цркве. Ти текстови се упоређују са текстовима Анафоре древних хришћанских Литургија. Иза сваког литургијског текста који се у посланици наводи стоји Евхаристија као извор вере и потврда хришћанског идентитета.

Кључне речи: Посланице Апостола Павла, Вечера Господња, Евхаристија, Литургија, Химне.

Увод: литургијски призивк посланица Апостола Павла

Писана¹ поука Апостола Павла је била неодвојива од црквеног искуства вере. Према Апостолу Црква је жива егзегеза Божијег Откривења.² Апостол је своје посланице писао пастирском реториком и упућивао их Црквама да би решио одређени проблем у заједници. Присуство многих литургијских елемената у његовим посланицама показује да их је упућивао заједници сабраној ради богослужења, због чега у њих укључује постојеће литургијске химне и зна да по читању његове посланице следи Вечера Господња.³ О томе нам сведоче завршеци Прве Посланице Солуњанима и Посланице Колошанима (вид. 1Сол 5, 27–28; Кол 4, 16). Вечера Господња, то јест Евхаристија је тако у животу апостолске Цркве представљала посебан тренутак. Све Свете Тајне и богослужења одвајкада су суштински зависили од Божанске Евхаристије.⁴ Тако, све посланице Апостола Павла и читава његова мисионарска активност, описана у Делима апостолским, израз су евхаристијског искуства ране Цркве. Он и упућује своју писану реч евхаристијском сабрању Цркве. Стога је сасвим природно то што Апостол у својим посланицама често цитира литургијске химне и текстове, тумачи их или алудира на њих. Он често наводи израз ‘молитва’ (Фил 4, 6; Кол 4, 2; 1Тим 4, 5) или ‘благодарење’ (1Кор 4, 16; 2Кор 4, 15; 1Тим 2, 1), или помиње ‘дденија’ — ἀγινῆς (2Кор 6, 5; 12, 27), што је несумњиво везано за Евхаристију као средишту живота апостолске Цркве.

¹ Овај рад садржи прерађено и скраћено поглавље „Литургијски текстови у посланицама Апостола Павла као одраз литургијског схватања појма Нове твари“ узето из магистарског рада М. Петровића *Појам Нове твари у Посланицама Апостола Павла*, одбрањеног на Богословском факултету Београдског универзитета 4. новембра 2010. године.

² Уп. Michael Gorman, *Cruciformity Paul's Narrative Spirituality of the Cross*, Grand Rapids, 2001, 367.

³ Оскар Кулман, *Основне одлике ранохришћанског бојослужења*, Логос (2004/05), 39.

⁴ Хрисостом Насис, *Свешћенослужење Свете Тајне Евхаристије: канонско учење и литургијски йоредак*, Манастир Цетињски 2011, 90.

Зато је Апостол Павле своју писану реч прожео црквеном етиком благодарења. Делови најстаријих химни што се чувају у посланицама одјек су хвале хришћана упућене Богу Оцу, Који је објавио тајну праве вере (1Тим, 3, 16) и Који ће дати да Христос поново дође (1Тим 6, 15).⁵ Благодарене Богу Оцу за дар живота у Христу је саставни део Евхаристије Цркве и са овим благодарењем су тесно повезани многи литургијски стихови Апостола Павла. Произашли из сабрања око Литургије (Вечере Господње), они прослављају Бога, сведоче о дару Божијем и својом поучком утврђују верне. Стога Апостол иако само на појединим местима говори непосредно о Евхаристији (1Кор 10–11), ипак у већини посланица се наслућује да поука о спасењу у Христу има Евхаристијско утемељење (вид. Еф 5, 32). На појединим местима Апостол говори о служби (ή διακονία), али он има у виду службе које су пристекле из Литургије. Наиме, тема поглавља 2Кор 8–9 је сакупљање новчане помоћи за јерусалимску Цркву. Овај акт представља израз братске повезаности хеленистичких хришћана из незнабоштва са ранохришћанском палестинском заједницом.⁶ Апостол вели: *Сваки како одлучи у срцу, не са жалошћу или њринудно; јер Бој љуби онога који драговољно даје* (2Кор 9, 7). *Јер вршење ове службе (ή διακονία τής λειτουργίας ταύτης) не њоуњава само недостигајке светињих, не њо и њобуђује многе на обилно захваљивање Боју (εὐχαριστιῶν τῶν Θεῷ). Кроз искуство ове службе (τῆς διακονίας ταύτης) они хвале Боја збој ваше њокорности и њоивојједању јеванђеља Христова и збој њростиодушности у заједничарењу с њима и са свима* (2Кор 9, 12–13). За Апостола је ова служба (ή διακονία) у најтешњој вези са Литургијом.⁷ Стога он на крају овог одељка прославља Бога у литургијском духу, ради службе која доприноси и чува црквену заједницу: *А хвала Боју на њејовом неисказаном дару* (2Кор 9, 15). Правац кретања Апостола мисли има све назнаке литургијског сабрања.⁸

Апостол Павле, истина, директно не помиње израз Евхаристија, већ *Трпеза Госјодња* (1Кор 10, 21) или *Вечера Госјодња* (1Кор 11, 20). Тек при крају апостолског доба, за Вечеру Господњу ће преовладати назив *Евхаристија*, и то по молитви која се изговара над хлебом и вином.⁹ Термин *Евхаристија* у значењу *Вечере Госјодње* појавиће се најраније у Дидахи спису.¹⁰

Трпезу Господњу (Евхаристију) Павле помиње само у два поглавља једне посланице, и то у 1Кор 10–11.¹¹ Међутим, може се узети да он у 1Кор, у најмању руку од 10. до 14. главе, „на овај или онај начин директно говори о Евхаристији“.¹² Постоји чак мишљење да се и 15. глава, која говори о Христовом васкрсењу и васкрсењу мртвих, темељи на Литургији, односно да ће васкрсење имати литургијску форму.¹³ И заиста на крају те главе Апостол одаје хвалу Богу стиховима који имају литургијски призив: *Који нам даде њодјегу кроз Госјода нашеја Исуса Христа* (1Кор 15, 57), *јер та њодјега њрождрије смрћ* (ст. 54).

⁵ Xavier Leon-Dufour, *Рјечник библијске теологије*, Загреб 1993, 323.

⁶ Предраг Драгутиновић, *Увод у Нови Завет: Основи новозаветне науке I*, Београд 2010, 91.

⁷ Уп. Bruce J. Malina- John J. Pilch, *Social-Science Commentary on the Letters of Paul*, Minneapolis 2006, 176.

⁸ Србољуб Убипариповић, *Литургијско дојословље њосланице Јеврејима*, Београд 2007, 20 (магистарски рад).

⁹ Уп. Tomislav Šagi-Bunić, *Eucharistija u životu crkve kroz povijest*, Zagreb 1984, 20.

¹⁰ *Учење Дванаесторице Апостолола (ΔΙΔΑΧΗ)*, IX, 1: „А односно Евхаристије (=Литургије), овако чинише благодарење (εὐχαριστήσατε)“: *У: Дела Апостолских Ученика*, Превео са грчког изворника Атанасије Јевтић, Врњачка Бања — Требиње, 138.

¹¹ Уп. James Dunn, *The Theology of Paul the Apostle*, London 2003, 600.

¹² Јован Зизиулас, *Евхаристија: неки дидлијски аспекти*, Богословље, 1–2 (2005), 23.

¹³ Игњатије Мидић, *Православни катихизис: њручник за настајавнике основних и средњих школа*, Београд 2004, 82.

Све текстове Апостола Павла, који садрже литургијске текстове и химне можемо поделити у две групе: 1) литургијске химне директно преузете из самог богослужења и 2) текстови који се индиректно односе на Евхаристију. И једну и другу он испреплетано користи како би што боље изразио литургијско искуство као сâм живот Цркве.

Литургијске химне и текстови у посланицама Апостола Павла

Поуке Апостола Павла су делимично произашле из катихеза Цркве. Он је користио катихезе из усменог предања као материјал свога поучавања — διδάσκαλος.¹⁴ То се нарочито може запазити у стиху Еф 5, 14 у коме Апостол поучава наводећи древну хришћанску химну: *Зайџо, вели: Устџани ѿи који сѣаваџи и васкрџни из мрѣвџих, и обдасџаџе ѿе Хрѣстѣос*. Речи *зайџо вели* (διὸ λέγει) упућују на то да Апостол цитира химну која је већ била позната у предању Цркве. Овај стих је сродан стиху Ис 60, 1¹⁵, али контекст Еф 5, 14 показује да „устати“ подразумева промену статуса од паганског пребивања у сени смртној ка познању светлости Христа које спасава. Атмосфера стиха одговара крштењу.¹⁶ Такође и стих Рим 6, 4 произилази из праксе крштења: *Тако се с њим ѿѿредосмо кроз крѣшење у смрѣи, да би, као ѣѣѣо Хрѣстѣос устѣде из мрѣвѣх славом Очевоѣ, ѣѣако и ми ходили у новом живоѣу*. Апостол уноси у текст својих посланица богослужбене молитвене форме. Препавловска крштењска традиција се запажа на више места и то у: 1Кор 1, 30; 6, 11; 2Кор 1, 21–22; Гал 3, 26–28; Рим 3, 25; 4, 25; 6, 4–5; док се евхаристијска традиција коју он износи препознаје у 1Кор 11, 23–25 и 1Кор 16, 22.¹⁷ У литургијама које ће током хришћанске историје писати различити аутори, дословце ће бити наведени поједини стихови из посланица Апостола Павла.

Једна од најстаријих литургијских химни која се уочава у Апостоловим посланицама је молитва сачувана у арамејском облику као *Маран аѣѣа* коју Апостол, наводи само једанпут (1Кор 16, 22). Овај усклик се може двојачко схватити у зависности од тога како се изговори: као *maran atha* — наш Господ је дошао! или као *marana tha* — Господе дођи! Први хришћани су доживљавали Евхаристију као предокус есхатолошке гозбе и очи су им биле упрте према Другом доласку Христовом, према пуноћи Царства Небеског, те су зато клицали *marana tha*.¹⁸ У ломљењу хлеба се испуњава молитва *marana tha* и Христово присуство се истински опитује као предобраз Његовог Другог доласка.¹⁹ Евхаристија је у раној Цркви била стожер вере да је Господ Исус Христос већ сада у њој присутан, али не још потпуно. Ова есхатолошка тензија, која се подразумева у Павловом приказу спасења, провлачи се кроз целу његову сотериологију.²⁰ Апостол ће нарочито нагласити овај есхатолошки момент Евхаристије у свом излагању Исусових речи изговорених на Тајној вечери (1Кор 11, 26). Тако у оквиру литургијског сабрања Црква наставља Христов Домострој спасења, а Евхаристија је за Цркву већ објава Царства Божијег. Чекао се само Цар, како би Царство било потпуно. Стога је молитва *Маран аѣѣа* била призив да Царство Христово дође, али и да буде доживљено у литургијском сабрању ране Цр-

¹⁴ W. D. Davies, *Paul and Rabbinic Judaism*, London 1948, 129.

¹⁵ „Устани, свијетли се, јер дође свјетлост твоја, и слава Господња обасја те.“

¹⁶ Archibald Hunter, *Paul and His Predecessors*, Philadelphia 1961, 39.

¹⁷ Udo Schnelle, *Apostle Paul: His Life and Theology*, Grand Rapids Michigan 2005, 105.

¹⁸ Adalbert Rebić, *Biblijski i crkveno-povijesni vidovi euharistije i križa*, Zagreb 2005, 48.

¹⁹ Уп. Оскар Кулман, *Основне одлике ранохришћанског дојослужења*, Логос (2004/05) 43.

²⁰ James Dunn, *The Theology of Paul the Apostle*, London 2003, 466

кве. На Евхаристијском сабрању верних у први дан недеље (дан Васкрсења) очекивао се крај историје Христовом победом. Тако Апостол Павле пише Коринћанима: *Крај кад [Христос] њреда Царство Боју и Оцу, кад укине свако њолаварство и сваку власт и силу. Јер он њреда да царује док не њоложи све њењријашеље њод ноје своје. Последњи њењријашељ укинуће се — смрт. Јер све њокори њод ноје њењове... А кад му све њокори, онда ће се и сѡм Син њокорити Ономе који му све њокори, да буде Бој све у свему“* (1Кор 15, 24–28). Бој у свему јесте циљ Христовог доласка — догађај *возлављења* свега у Христу. Јер, Христос мора бивати у пуном расту. Све мора постати Христос.²¹ По Апостолу све је и у свему *Христос* (уп. Кол 3, 11). Ова идеја Апостола је произашла из евхаристијског искуства спасења и његовог учења о Цркви као пуноћи и Телу Христовом (Еф 1, 23; уп. Кол 1, 18).

Апостол Павле је често користио бројне доксологије и форме благослова у својим посланицама да би изразио присутност Царства Небеског у литургијском сабрању. Благослови са почетка посланица: *Благодат и мир од Боја Оца нашеја и Госјода Исуса Христја* (Еф 1, 2), или на крају: *Благодат Госјода нашеја Исуса Христја са духом вашим* (Гал 6, 18), или *са вама* (1Кор 16, 23) преузети су из литургијских возгласа.²² Нарочито крај 2Кор: *Благодат Госјода Исуса Христја и љубав Боја Оца и заједница Свешјој Духа са свима вама* (2Кор 13, 13) означава почетак самог ломљења хлеба.²³ Данас је то први (почетни) возглас Анафоре Свете Евхаристије у Литургијама Светог Јована Златоустог и Светог Василија Великог. У овом молитвеном возгласу се открива Божија воља о крајњем смислу васцеле творевине. „Заједница Светог Духа је све оно што Бог Отац кроз Сина у Духу Светоме дарује нама“, то јест, по речима владике Атанасија Јевтића, „сѡма заједница и општење Надсуштаствене Животворне Тројице са људима у Цркви, која се остварује кроз Христа Духом Светим, Којега ми постајемо ‘заједничари’ у Цркви (Јевр 6, 4; Фил 2, 1)“.²⁴ У тој заједници, Духом усиновљења, човек постаје чедо Божије и обраћа се Богу са *Ава Оче* (вид. Рим 8, 15; Гал 4, 6). *Јер које води Дух Божији они су синови Божији* (Рим 8, 14), *зѡто се не сѡиди да их назива браћом* (Јевр 2, 11). *Ава Оче* је евхаристијско обраћање заједнице верника, сабраних у Христово име, и на изванредан начин код Апостола Павла представља сажету Молитву Господњу, дакле целу поруку и поуку *Оченаша*. Арамејско „авва“ је реч преузета из језика деце која су га користила у обраћању оцу. То је Исусов сопствени карактеристични начин изражавања и најдубљи је израз његове свести о својој мисији (Мт 11, 27).²⁵ У Светој Евхаристији се прославља нови статус Христових следбеника. Стога Апостол кличе: *А њошѡ сѡе синови њосла Бој Духа Сина својеја у срца ваша, који виче: Ава, Оче!* (Гал 4, 6). Заједништво по крви, по телу и по животу са Христом јесте нов начин живо-

²¹ Уп. Jean Danielou, *God's Life in Us*, Denville (New Jersey) 1969, 57.

²² Занимљиво је како овај возглас тумачи Свети Никола Кавасила у *Тумачењу Свешје Литургије*. Ту он види сажето све добротинство Пресвете Тројице: „Ова молитва узета из посланица блаженог Павла, призива нам добра од Свете Тројице, односно *сваки савршени дар* (Јак 1, 17); та добра назива посебним именима по свакој од блажених ипостаси: од Сина задобијамо благодат, од Оца љубав, а од Светог Духа заједницу. Јер, Син нам је понудио Себе као Спаситеља, иако ми томе ништа нисмо допринели, него смо чак и криви пред Њим: *јер док још бесмо безбожници, Христос је умро за нас* (Рим 5, 6); а Његов Промисао о нама јесте благодат. Пошто се Отац кроз страдања Сина спријатељио са људским родом и заволео Своје непријатеље, Његов однос према нама се назива љубављу. Но, кад је Бог, Који је *бојати у милости* (Еф 2, 4), требало да Своје непријатеље, са којима се спријатељио, учини заједничарима Својих добара, то је остварио Свети Дух, Који је сишао на апостоле. Због тога се доброта Светог Духа према људима назива заједница.“ (*Тумачење Свешје Литургије*, XXVII, 4, Нови Сад 2002, 104–105)

²³ Оскар Кулман, нав. дело, 39; уп. Јован Зизјулас, *О Боју вери и личности*, Истина, 16–18 (2006) 13.

²⁴ Атанасије Јевтић, *Екслиполија Свешјој Ајостола Павла*, Врѡци — Требиње, 29.

²⁵ Јоаким Јеремијас, *Свакодневна молитва у живоју Исуса и ране Цркве*, Беседа, Књ. 6, Нови Сад 2004, 66.

та Цркве који је суштина Свете Тајне Евхаристије. Кроз ову Свету Тајну верни постају синови Свевишњег и једино тако могу клицати Богу: „Ава Оче“ у Духу Светом. Зато призив „Авва“ има литургијско утемељење.²⁶

Тако Апостол кличе: *Јер сīе сви синови Божији вјером у Христїа Исуса. Јер који се јод у Христїа крсїиисїе, у Христїа се одукоѕие* (Гал 3, 26–27). Последњи стих доноси литургијску химну која подразумева крштење нових чланова Цркве. Светотајински смисао имају и следећи стихови: *Али се оїрасїе и ѱосвеїиисїе и оїравдасїе именом Госїода Исуса Христїа и Духом Боїа нашеїа* (1Кор 6, 11). Ова троделна формулација подсећа на литургијску химну која је кориштена приликом крштења. Такође сличну троделну формулацију проналазимо и у стиху: *Из Њеїа сїе и ви у Христїу Исусу, који нам ѱосїаде ѱремудросїи од Боїа и ѱраведносїи и освећење и издављење* (1Кор 2, 30). Њено понављање у истој посланици може значити да је у животу ране Цркве већ постајала устаљена формулација која се односила на крштење. Затим, у 2Кор 1, 21–22 проналазимо стихове који одговарају атмосфери крштења и миропомазања: *А Бої је онај који нас уїврђује с вама у Христїу, и који нас ѱомаза, Који нас и заїечашїи, и даде залої Духа у срца ваїа.*

Треба поменути и Химну захвалности Богу Оцу за благодат у Христу и Духу, у Посланици Ефесцима, где Апостол пева “у свечаним литургијским префацијама”²⁷: *Блаїословен Бої и Оїшац Госїода нашеїа Исуса Христїа, који нас је блаїословио у Христїу сваким блаїословом духовним на небесима, као шїио нас и изабра у Њему ѱрије ѱосїања свијеїа да будемо свеїи и нейорочни ѱред Њим, у љубави, ѱредодревїши нас себи на усиновљење кроз Исуса Христїа, ѱо блаїонаклоносїи воље своје, на ѱохвалу славе блаїодашїи своје, којом нас облаїодашїи у Љубљеноме, у коме имамо издављење крвљу њеїовом, оїрошїиење ѱријехова ѱо боїаїсїиву блаїодашїи њеїове, коју је ѱреумноѕио у нама у свакој мудросїи и разборїиосїи, обзнанивїи нам ѱајну воље своје, ѱо блаїовољењу својему које унаїријед одреди у Њему, за оѕїварење ѱуноће времена, да се све сасїави у Христїу, оно шїио је на небу и шїио је на земљи, у Њему, у коме и ѱосїасмо насљедници унаїријед одређени ѱрема намјери Оноїа који све чини ѱо савјеїшу воље своје, да будемо на ѱохвалу славе њеїове, ми који смо се унаїријед надали у Христїа, у којему и ви, чувши ријеч истїине, јеванђелје сїасења ваїеїа, и ѱовјеровавїи у Њеїа, дисїе заїечаћени обећаним Духом Свеїим, који је залої насљедсїива нашеїа, за искуїљење шїековине, на ѱохвалу славе њеїове* (Еф 1, 3–14).

Ова богонадахнута химна²⁸ садржи укратко целокупну благовест Апостола Павла и умногоме подсећа на пролог Јовановог Јеванђеља (Јн 1, 1–17).²⁹ Ладислав Немет запажа да су сви новозаветни текстови који говоре о Исусовој улози у стварању, изречени у нарочитој литерарној форми — у виду свечаних химни литургијског порекла, те су ти текстови старији од књига Новог завета у којима се наводе, а млада црквена заједница је у својим литургијским слављима већ користила те химне и пре него што су их новозаветни аутори унели у своје књиге.³⁰ Може се претпоставити да је и ова химна Апостола Павла била присутна на сабрању као ли-

²⁶ Archibald Hunter (*Paul and His Predecessors*, Philadelphia 1961, 50.) наводи: „How came the Aramaic expression Abba to be used in letters sent to Romans and Galatians? The likeliest explanation is that it had been hallowed by liturgical use in the Lords Prayer, and, like *Marana tha*, was taken over as it stood.“

²⁷ Amédée Brunol, *Sveti Pavao i njegova poruka*, Zagreb 1980, 140.

²⁸ Вид. Ιωαννίδου Βασιλείου., *Ὁ ὕμνος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τὸν ἐν Τριάδι Θεον ἐν Ἐφεσ. 1, 1-14*, Ἐν Αθηναῖς 1961.

²⁹ Атанасије Јевтић, нав. дело, 28.

³⁰ Ladislav Nemet, *Teologija stvaranja*, Zagreb 2003, 50–51.

тургијска химна, посебно ако се има у виду сродност са данашњом молитвом Анафоре у канону Евхаристије (praefatio) у Литургијама Светог Јована Златоустог и Светог Василија Великог.

Форму литургијског текста има и химна у Посланици Филипљанима: *Зайо нека је у вама истиа мисао која је и у Хрисџу Исусу, Који дудући у обличју Божијем, није сматрао за ошимање тџо шџо је једнак са Боџом, неџо је себе џонизџо узевши обличје слуџе, џосџао исџовџеџан људима, и изџледом се наџе као човјек; унизио је себе и дио џослушан до смрџи, и тџо до смрџи на крсџу. Зайо и Њеџа Боџ високо уздиже, и дарова му Име које је изнад свакоџ имена. Да се у Име Исусово џоклони свако кољено шџо је на небесима и на земљи и џод земљом* (Фил 2, 5–10).

Анафора Литургије Светог Василија Великог слично овој химни наводи: „А када се наврши пуноћа времена, говорио си нам самим Сином твојим... који није сматрао отимање то што је раван Теби, Богу и Оцу, па ипак Он, превечни Бог, јави се на земљи и са људима поживе, и оваплотивши се од Свете Дјеве, понизи Себе узевши обличје слуге... Он постаде првина умрлих, прворођени из мртвих, да би био Он сам све и сва, првенствујући у свему; и узишавши на небеса, седе с десне стране Величанства на висинама...“³¹ Блискост ових стихова са наведеном химном Апостола Павла упућује на њихову заједничку литургијску функцију. И други Павлови стихови били су унети у литургијске возгласе. Тако и стих 1Тим 2, 1–2: *Молим, дакле, џрије свеџа да се чине мољења, молиџиве, џрозде, блаџодарења за све људе, за цареве и за све који су у власџи, да џџих и миран живоџџ џоживимо у свакој џодожностџи и честџиџостџи. У јектенијама Литургија Светога Јакова и Светога Марка наводе се дословце речи да џџих и миран живоџџ џоживимо у свакој џодожностџи и честџиџостџи.*³²

У Павловим списима најзначајнији литургијски текст је логија о Христовом установљењу Евхаристије (1Кор 11, 23–26). То није једини Павлов текст који разоткрива његово учење о Евхаристији. Од велике важности је и одељак 1Кор 10, 1–22 који говори о јелу и пићу старог Израила и о хришћанској заједници у причешћу Тела и Крви Христове. Ту се посебно истичу стихови 16–17. Потом одељак 1Кор 5, 6–8 садржи важну алузију на Евхаристију.³³ Од великог значаја је и његов укор упућен Коринћанима због злоупотреба које су се код њих појавиле на Вечери Господњој. То га је и подстакло да их подсети на традицију коју им је предао и да их упозори на исходе њихових лоших навика (1Кор 11, 27–37).

За добро разумевање ових литургијских одељака важно је подсетити на околности које су подстакле Апостола Павла да се писмено обрати Коринћанима. У прва четири поглавља 1Кор он се супротставља распаду јединства Цркве у Коринту.³⁴ Наиме, Цркву је разјединила подела међу верницима на групе које су узеле за своје лидере једног од апостола — *Ја сам Павлов, а ја Аџолов, а ја Киџин, а ја Хрисџов* (1Кор 1, 12). Али то није био једини проблем у Цркви. Апостол Павле је био обавештен да је међу коринтским хришћанима раширен блуд (1Кор 5, 1–5), чије санкционисање он изричито тражи. Такође, појавиле су се злоупотребе на Вечери Господњој (1Кор 11, 21). Зато он пише: *Не знаџе ли да мало квасца све џиџјесџо укусели? Одџациџе, дакле, сџџари квасац, да буде ново џиџјесџо, као шџо сџе десквасни. Јер и Пасха наша, Хрисџос, жрџивова се за нас* (1Кор 5, 6–7).

³¹ Служебник, Београд 1986, 157–158.

³² Матеја Матејић, *Древне хришћанске литургије*, Рашка 2002, 13.

³³ John Higgins A. B., *The Lord's Supper in the New Testament*, London 1956, 64

³⁴ Јоанис Каравидопулос, *Увод у Нови Завџи*, Београд — Шибеник 2005, 192.

У последњем стиху цитира се нека претпавловска раноцрквена васкршња посланица чија је тема — бити хришћанин значи стајати у светлу Васкрсења и бити ослобођен од квасног теста греха.³⁵ Хришћани су *ново тѣсто* „направљено од брашна свих светих еванђелских врлина.“³⁶ Као што Јевреји пре Пасхе склањају све трагове квасца из својих кућа, верници у Коринту морају из своје средине склонити „квасац“ зла, што одговара природи бесквасног хлеба, очишћеног од свих нечистота њиховог прошлог, паганског живота из кога су били пренети као некад стари Јевреји из Египта.³⁷ „Поменувши бесквасне хлебове... и објаснивши алегоријски шта означавају бесквасни хлебови, односно живот непричистан злу, сада алегоријски објашњава и саму Пасху и каже да је наша Пасха Христос, Који је заклан због нас“, тумачи Свети Теофилакт Охридски реч Апостола Павла.³⁸

Христос је по Апостолу истинита Пасха ради које је и била старозаветна Пасха. Он је прелаз из смрти у живот. Он принесе једанпут себе на жртву да понесе грехе многих (уп. Јевр 9, 28) и крв Његова што чисти од мртвих дела показа се као животворна крв Новог завета која освећује и обнавља и чини новим „тесто“ људске природе и васцеле Божије творевине. *Зашто да њразнујемо не у квасцу старом... него у бесквасним хлебовима искрености и истине* (1Кор 5, 8). Речи Апостола: „ново тесто“ упућују на крштење³⁹, док речи „Пасха наша Христос“ — упућују на Евхаристију. „Евхаристија се, дакле, јавља као јело истинитог пасхалног јагњета.“⁴⁰

Учење Апостола Павла о Евхаристији изложено у 1Кор 11, 18–29 доноси литургијске текстове које је Црква и пре Апостола користила у Светој Литургији. То се нарочито односи на Христове речи са Тајне вечере које Апостол наводи: *Јер ја примих од Госиода што вам и предадох, да Госиод Исус оне ноћи кад дјеше ѡредан, узе хљеб, и захваливши, ѡреломи и рече: Узмите, једите, ово је ѡијело моје, које се за вас ломи; ово чините у мој ѡмомен. Истио тако и чашу, ѡо вечери, ѡворећи: Ова је чаша Нови Завјет у мојој крви; ово чините, кад ѡод ѡијетте, у мој ѡмомен* (1Кор 11, 23–25).

Може се запазити да речи 23. стиха „Господ Исус“ нису написане у наративном смислу и не налазе се ни у једном приказу Тајне Вечере код Јеванђелиста, већ пре припадају литургијској исповедној формули.⁴¹ И речи „ја примих“ сведоче да их је Апостол преузео из Предања, из литургијског живота Цркве коме су и припадале.

Христове речи са Тајне Вечере цитирају аутори свих Анафора у Литургијама. Сведочанство Апостола Павла о последњој Христовој вечери најстарије је од свих осталих у Светом Писму. Највероватније је записано уочи празника Васкрса (1Кор 5, 8; 16, 8) 54. године.⁴² У поређењу са извештајима о Тајној Вечери које доносе Јеванђелисти Апостол Павле је најближи Лукином Јеванђељу: *Ова је чаша Нови завјет у крви мојој, која се за вас излива* (Лк 22, 20). То се може објаснити тиме што су Јеванђелист Лука и Павле заједно деловали у Антиохији па се у тим њиховим речима одражава пракса тамошње Цркве. Павле ставља акценат на чаши и Новом завету, а не на сотириолошком значају крви: *Ова је чаша Нови Завјет у мојој крви*, за разлику од Матејевог и Марковог Јеванђеља: *Ово је крв моја Новога завјета* (Мк 14, 24 =

³⁵ Јоаким Јеремиас, „Ово је ѡијело моје“, Логос 2003, 66.

³⁶ Јустин Поповић, *Тумачење Посланица Прве и Друге Коринћанима Светиога Апостола Павла*, Београд 2001, 81.

³⁷ John Higgins, нав. дело, 64.

³⁸ Св. Теофилакт Охридски, *Тумачење Прве Посланице Коринћанима*, Београд 2004, 314–315.

³⁹ Вид.: Јустин Поповић, нав. дело, 81.

⁴⁰ Жан Даниелу, *Светио Писмо и Лишурџија*, Краљево 2009, 138.

⁴¹ Joachim Jeremias, *The Eucharistic Words of Jesus*, London 1973, 112.

⁴² Јоаким Јеремиас, „Ово је ѡијело моје“, 58.

Мт 26, 28). Антиохијска пракса коју износе Апостоли Павле и Лука иде корак даље у појашњењу еклисиолошке и есхатолошке димензије Новог завета. Када Апостол Павле карактерише чашу као Нови завет он изражава саму праксу „прве Цркве, при којој је чаша ишла из руке у руку код својих чланова хришћанске заједнице показујући још увек очекивану есхатолошку епоху“.⁴³ Појам чаше је свакако повезан са Христовом смрћу (1Кор 11, 26: *кад ѿг једете овај хлеб и чашу ову ѿијете, смрт Господњу објављујете*), али и са учешћем у Царству Небеском, особито ако се има у виду сведочанство Јеванђелиста: *Јер вам кажем да нећу ѿићи од рода виноградскога док не дође Царство Божије* (Лк 22, 18); *Више нећу ѿићи од рода виноградскога до онога дана када ћу ѿ ѿићи новога у Царству Божијем* (Мк 14, 25). Делити чашу значи — делити и славу Царства Божијег, јер чаша представља обећање и знак учешћа у Новом завету, а тако је и у Царству.⁴⁴ Чаша утврђује заједницу Новог завета — Цркву Христову, јер учествујући у Вечери Господњој верници којима се Апостол обраћа учествују у Новом Завету и есхатолошкој епоси.

Есхатолошки моменат Евхаристије се наглашава ишчекивањем Доласка Господњег: *Ово чините... у мој спомен. Јер кад ѿг једете овај хлеб и чашу ову ѿијете, смрт Господњу објављујете, докле не дође* (1Кор 11, 25–26). Ове Христове речи које цитира Апостол Павле налазимо са нешто промењеним садржајем у Анафорама најранијих Литургија. У Литургији Светог Апостола Јакова оне гласе овако: „Ово чините за успомену на мене, јер кад год једете овај Хлеб и пијете из ове Чаше, смрт Сина Човечијег обзнањујете и васкрсење Његово исповедате докле не дође“.⁴⁵ У Литургији Светог Апостола Марка такође препознајемо Павлову логију: „Ово чините у мој спомен: јер кад год једете овај хлеб и чашу ову пијете, смрт моју објављујете и васкрсење и вазнесење моје исповедате све док не дођем“.⁴⁶ У Анафори Иполита Римског, написаној око 215. године, стоји: „... Ово је крв моја која се за вас излива. Када ви ово чините, чините то у мој спомен.“⁴⁷ Анафора Светог Василија Великог се такође ослања на Павлову логију: „Ово чините у мој спомен: јер кад год једете овај Хлеб и Чашу ову пијете, смрт моју објављујете и васкрсење моје исповедате.“⁴⁸ Речи којима је Свети Василије на овом месту проширио Павлов текст представљају својеврсно тумачење Апостола мисли, на начин како је Црква доживљавала Евхаристију и Домострој спасења. Црквено предање је у Павловим речима „ово чините у мој спомен“ и „докле не дође“ видело целокупну историју спасења Господа Исуса Христа — од Његовог рођења до Другог, славног доласка. Зато, Молитва *Anamnesis* у Литургији Светог Јована Златоуста не доноси логију Апостола Павла са Тајне Вечере, већ њен коментар и тумачење: „Сећајући се дакле ове спасоносне заповести и свега што се нас ради збило: крста, гроба, тридневног васкрсења, узласка на небеса, седења с десне стране и другог и славног доласка“.⁴⁹

Речи „ово чините у мој спомен“ упућују на то да Евхаристија рекапитулира целокупни Домострој спасења. Реч „спомен“ у библијском контексту означава нешто

⁴³ Петрос Василиадис, *Библијско схваћање тајне Божанствене Евхаристије*, [у:] *Lex Orandi* литургијско богословље и литургијски препород, Крагујевац 2006, 98.

⁴⁴ Уп. Norman Hook, *The Eucharist in the New Testament*, London 1964, 53.

⁴⁵ Молитва *Anamnesis* [у:] *Божанствена Литургија Светога Апостола Јакова*. Превод Матеја Матејић. [у:] *Древне хришћанске Литургије*, Рашка 2002, 61.

⁴⁶ Молитва *Anamnesis* [у:] *Божанствена Литургија Светога Апостола Марка*, Вршац 1998, 38.

⁴⁷ *Светога Иволија Римскога Апостола Предање*. Превод са грчког изворника Еп. Атанасије Јевтић. [у:] *Дела Апостола Ученика*, Врњачка Бања –Требиње 1999, 430.

⁴⁸ *Службеник*, Београд 1986, 159.

⁴⁹ *Службеник*, 103.

више од оживљавања минулих догађаја у сећању.⁵⁰ Тако сећање у Вечери Господњој оприсутњује и прошлост и будућност. Анамнеза у Тајној Вечери чини од Евхаристије „не само понављање жртве и васкрсења Христовог, него и предокус Царства које долази.“⁵¹ Као што су древни Јевреји светковали Пасху и оприсутњавали догађај Свемогућег Бога Који раздваја море и изводи из ропства свој народ, тако се у Новој Пасхи хришћани сећају Христове смрти и васкрсења, али и Његовог Другог и славног доласка.

Евхаристија тако није само спомен нечег што се једном у историји по Промислу Бога догодило за спасење људи, него је предокус есхатолошке гозбе у Царству Божијем, и залог будуће славе у Христу, почетак есхатолошког доба којему је садашње доба само сјена (Јевр 10, 1; уп. 8, 5; Кол 2, 17).⁵² „Већ овде и сада изгубљеној деци је дозвољено да седну за Очеви трпезу.“⁵³

Када Апостол Павле даје упутства о томе какав треба да буде хришћански живот у породици или друштву, он говори из перспективе Царства Небеског, које је у Евхаристији присутно. Зато Апостол алудира на Вечеру Господњу у 1Кор 10 када даје упутства верницима какав став треба да имају према месу жртвованом идолима.⁵⁴ Текст у 1Кор 10, 1–22 пружа значајан увод за излагање о Евхаристији: *А нећу да не знаише, браћо, да оци наши сви под облаком дијаху, и сви кроз море ипрођоше, и сви се у Мојсеја крсџише у облаку и мору; и сви истио јело духовно једоше; и сви истио иише духовно иише; јер иијаху од духовне сџијене која их је слиједила, а сџијена дјеше Хрсџиос* (1Кор 10, 1–4). Овај увод Апостол је посветио старозаветним сенама Светих Тајни Евхаристије и Крштења. Врхунац овог уводног говора о Евхаристији је у стиховима 1Кор 10, 16–17⁵⁵: *Чашиа блајослова коју блајосиљамо није ли заједница крви Хрсџиове? Хљед који ломимо, није ли заједница иијела Хрсџиова? Јер један је хљед, једно смо иијело мноји, иоишџо се сви од једној хљеда ирчешџујемо.*

Апостол Павле као богослов јединства⁵⁶ овде износи тајну сједињења „многих“ у „Једноме“, односно Цркве са Христом у Евхаристији. Последњим стихом он наглашава значај Евхаристије за јединство Цркве. Ова мисао Апостола Павла била је изражена и древном молитвом коју проналазимо у *Учењу Дванаестџорице Ајосџола*: „Као што је овај хљед (који ломимо) био расејан по горама, и сабран постаде један, тако нека се сабере Црква Твоја (сџџ ѧ Екклџсџа) са крајева земље у Царство Твоје.“⁵⁷ Сабрани око Евхаристије многи постају *иијело Хрсџиово и удови ионаосџ* (1Кор 13, 27).

Апостол Павле је све подредио изграђивању заједнице и борио се против подела унутар Цркве. Постојала је подела на хришћане из јудејства и хришћане из паганства, на обрзане и необрзане, међутим Коринтска Црква је имала још проблема унутар своје заједнице, о чему Павле пише у 1Кор. Социјалне неједнакости у Коринтској Цркви погађале су јединство Цркве и исправно разумевање Свете Евхаристије. Богати су почели да једу не чекајући своју сиромашну браћу и док су они јели и пили преко мере, други су остајали гладни. На тај начин су понизили сво-

⁵⁰ Николај Успенски, *Анафора*, Вршац 2006, 25.

⁵¹ Уп. Јован Зизиулас, *Евхаристија: неки дџблијски асџекџи*, Богословље, 1–2 (2005), 10.

⁵² Уп. Adalbert Rebić, *Biblijski i crkveno-povijesni vidovi euharistije i križa*, Zagreb 2005, 54.

⁵³ Јоаким Јеремиас, „*Ово је иијело моје*“, 68.

⁵⁴ Joseph Fitzmayer, *Pavlova teologija*, [y:] *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Zagreb 1993, 426.

⁵⁵ Вид. George Jourdan, *KOINΩNIA in I Corinthians 10:16*, *Journal of Biblical Literature*, Vol.67, No. 2 (Jun., 1948), 119.

⁵⁶ Јован Зизиулас, *Јединсџиво Цркве у Свџтој Евхаристији у Епископој у ирва ири века*, Нови Сад 1997, 66.

⁵⁷ *Учење дванаестџорице ајосџола (ΔΙΔΑΧΗ)*, IX, 4 [y:] *Дела Ајосџолских Ученика*, 138.

ју браћу и презрели Цркву Божију (уп. 1Кор 11, 22). Зато их Апостол опомиње: *Како се сасијајете да једете, ишчекујте један другој. Ако ли је неко љадан, нека једе које куће, да се на осуду не сасијајете* (1Кор 11, 33–34). Овакво понашање ће подстаћи Павла да подсети на праву природу и значење Вечере Господње (1Кор 11, 23–26), а следећим стиховима он показује како треба приступити Светој Тајни Цркве: *Тако који једе овај хљеб или пије чашу Господњу недостојно, биће крив пијелу и крви Господњој. Али човек нека испијује себе, и ипак од хљеба нека једе и од чаше нека пије. Јер који недостојно једе и пије, суд себи једе и пије, не разликујући пијела Господњега* (1Кор 11, 27–29). А. Џ. Б. Хигинс у тумачењу овог одломка придаје важност мишљењу Џ. Мофата (*The First Epistle of Paul to the Corinthians*, 1938), који каже да „оптужба против недолучних Коринћана није у томе што они нису препознали свете елементе у светој храни или што су потценили жртвену страну причешћа, него зато што су заборавили шта Тело значи, кад су се тако себично понели према својој сиромашној браћи Хришћанима“⁵⁸. Хигинс наглашава да *јести* и *пији*, а притом *не увиђају* Тело, што је једнако чињењу тога на недостојан начин, означава понашање на Вечери Господњој које бива услед одсуства познања Цркве каква она јесте — Тело Христово у коме је живи Господ присутан.⁵⁹ Стога Апостол позива на братску љубав и вели: *ишчекујте један другој* (1Кор 11, 33). На другом месту он ће у литургијском духу рећи: *Поздравите се међусобно целивом светим* (1Кор 16, 20), слично молитвеном усклику у литургијској јектенији: „Љубимо једни друге, да бисмо једнодушно исповедали...“⁶⁰ Тако ишчекивање братске љубави и слога међу члановима заједнице првих хришћана доприносили су ишчекивању Дана Господњег у литургијском сабрању Цркве.

Ови литургијски текстови у Посланицама Апостола Павла значајно сведоче да је у ранохришћанском, апостолском периоду Црква дисала и живела Евхаристијом. У Тајни коју је Спаситељ света оставио вернима, хришћани су црпили свој идентитет као чеда Божија. Стога је литургијски сусрет Бога и Његове творевине основна благовест Апостола Павла. Он је сву своју мисију и теологију усредсредно на изграђивање црквене заједнице чије је средиште Божанствена Евхаристија. Свака његова поука о животу тежила је литургијском јединству са Богом, те је због тога Апостол користио или, пре бисмо могли рећи, преузимао литургијске текстове и уносио их у своје посланице.

Liturgical texts in Apostle Paul's Letters

Summary: The Letters of Apostle Paul were addressed to the new founded churches and were read at their liturgical assembly. Therefore they are abundant in many liturgical hymns and texts which were built in Apostle's lesson. This paper singles out those texts and explains the connection between Apostle's teaching and liturgical life of the Church. Those texts are compared to Anaphora's texts of Christian ancient liturgies. Each liturgical text, cited by the Letters, is based on Eucharist, as a source of faith and affirmation of Christian identity.

Key words: Apostle Paul's Letters, The Lord's Supper, Eucharist, Liturgy, Hymns.

⁵⁸ John Higgins, нав. дело, 72 („The charge against the irreverent Corinthians is not that they failed to distinguish any consecrated elements in the meal, or that they undervalued the sacrificial side of communion, but that they forgot what the Body meant as they acted so selfishly towards their humbler fellow-Christians”).

⁵⁹ John Higgins, нав. дело, 72–73 („Eating and drinking without discerning the body, which is the same as doing so in an unworthy manner, means conduct at the Lord's Supper which is due to failure to recognize the Church for what it is, the body of Christ, in which the living Lord is present.”)

⁶⁰ *Службеник*, 97.